

Morele moed

Exodus 1:15-22 & Exodus 2:1-10
Shalomkerk Den Haag, 21 juli 2024

Ik wil u en jullie het verhaal vertellen van drie Egyptische vrouwen, Pua, Sifra en Bathja, laten we haar zo noemen. Er is een faraos-dochter in 2 Kronieken 4:18 die zo heet: Bithja, of Bathja. Dat betekent: dochter van de HEER Adonaj. Welnu, zo is deze dochter uit Exodus 2 ook door de traditie de geschiedenis in gegaan, namelijk – dat zal nog wel blijken - als een dochter van een farao die inderdaad een dochter werd van God.

Drie Egyptische vrouwen, zei ik, maar nu is er wel wat te doen over de vraag of Pua en Sifra wel Egyptisch waren. In onze vertaling heten ze 'Hebreeuwse vroedvrouwen', maar in onze vorige Nederlandse vertalingen heetten ze de 'vroedvrouwen der Hebreeuwse vrouwen'. Die dubbelzinnigheid zit in het oorspronkelijk verhaal. Ondertussen hebben ze geen Hebreeuwse namen. En je kunt je afvragen, of het nu zo voor de hand ligt dat de Egyptische macht er vanuit kon gaan dat Hebreeuwse zorgverleners zomaar voetstoots volksgenote Hebreeuwse pasgeboren jongetjes om het leven zouden gaan brengen? Nee natuurlijk niet, en uit het dialoogje ten paleize, dan wel op het ministerie van geboortepanning, omvolkingsvraagstukken en aanverwante zaken, dat de twee vrouwen daar voeren met de macht, blijkt dat ze voluit Egyptische ervaring hadden. Maar zie jij al Hebreeuwse vroedvrouwen helpen bij Egyptische bevalligen?

Moet je even indenken wat dat woord 'Hebreeuws' daar doet. Dat betekent namelijk oorspronkelijk zoiets als 'vieze vreemdeling'. Zwerver, zigeuner, zoals dat laatste woord zo'n negatieve klank in Europa heeft gekregen. Denk nog maar eens even terug aan het verhaal van Jozef toe hij onderkoning was geworden in Egypte en dus een grote Egyptische meneer was

geworden, als je dat verhaal tenminste paraat hebt. Toen het op samen eten aankwam, zonderde Jozef zich met zijn Egyptische hofhouding af, want samen eten met Hebreërs dat was de Egyptenaren een gruwel, hoor je dan in het verhaal (Gen. 43:32-33).

Sifra, Pua en Bathja: zij zijn drie vrouwen die het opnemen tegen de macht, tegen de macht van het geweld, tegen de macht van de dood. Egyptische vrouwen, rechvaardigen onder de mensen van buiten Gods volk dus. Geen onderdeel van het Godsvolk. Heidenen die een toonbeeld zijn van rechtschapenheid, medemenselijkheid en morele moed, terwijl ze zelf er grote risico's mee lopen.

Vrouwen ook, dus geen onderdeel van de macht, ook die prinses niet, integendeel, juist als lid van de omerta, van de maffia die de macht in handen heeft, en waar jij als rijke, superrijke prinses optimaal van profiteert met je zorgeloze leventje, word je geacht de clan en zeker de hoogste baas, de godfather, niet af te vallen. En er zijn genoeg klikkers om je heen om jouw zonderlinge actie met dat Hebreeuwse jongetje rond te twitteren of te twitteren. Dus weet wat je doet.

Maar eerst maar even Pua en Sifra. Je weet hoe die Hebreërs, zoals ze hier worden genoemd, het scheldwoord is een geuzennaam geworden, terecht zijn gekomen, daar in het land Gosen. In Egypte dus, maar aan de rand uiteraard, in een eigen gettho, want ja Hebreërs hè. Ze waren daar gekomen door Jozef. Jozef die Jozef bleef het hele verhaal door, al stond hij in Egypte bekend als Safenat-Paneach. Het was door Jozef dat ze daar waren gekomen, omdat hij voor brood zorgde en er een farao was geweest die zo verstandig was om van Jozefs wijsheid te profiteren.

Maar nu was er een farao die Jozef niet meer kende. Althans: hij wilde van dat verhaal niet meer horen, want er groeide een horde vreemdelingen in zijn Nijldelta, het waren de nakomelingen van asielzoekers, geen oorspronkelijke

Egyptenaren, dus: niet van ons. En er kwamen er steeds meer, de instroom van dit soort volk moest worden ingeperkt, er moest grip komen. Er was een omvolking gaande. Het feit dat zijn overgrootopa ooit zo'n Hebreeuwse gast op de onderkoningstroon had gezet, was – met de kennis van nu – onbegrijpelijk. Hun God had zelfs tegen hun stamvaders gezegd: ik zal jullie tot een groot volk maken, welnu, ik zal ze klein krijgen, dacht de nieuwe farao. En wie is in Gods naam hun God, ik ben hier zelf God op aarde en soeverein. Dit land, met zijn pyramides en vruchtbare Nijldelta, is van ons. Hij wil niks weten van Jozef, noch van zijn volk en de God van dat volk, dus ja: hij zal ze klein krijgen. Je ziet in slow motion een genocidale onderneming in de maak.

Eerste poging: dwangarbeid en de ransel. Uitputten, terreur, onderdrukking, ontmoedigen, wegpesten, intmideren. Maar het werkt niet. Dan maar de volgende poging: een harde ingreep. We gaan hun voortplanting controleren. Die jongetjes die daar geboren worden zijn per definitie mismaakt, hebreeërtjes als het zijn, die zijn levensonwaardig, dus die kunnen dan wel meteen bij de geboorte ge-euthanaseerd worden. En dat mag dan onder leiding van Pua, en Sifra, die immers de geboortezorg daar voor hun rekening nemen. Meisjes ook? Ach nee, niet interessant, dat worden niet van die nare vechtersbaasjes, die kun je altijd nog wel ergens inzetten in de mensenhandel.

Maar ook de tweede poging mislukt. Waarom, omdat er geen rekening is gehouden met de normale menselijkheid van twee gewone vrouwen, die er hun werk van maakten om leven voort te brengen en niet om leven om te brengen.

Zij hadden eerbied voor God, hoor je in het verhaal. Dat is bijzonder. God staat tegenover farao. De Ene, God, staat voor een universele claim ten aanzien van recht en barmhartigheid. Er is nogal wat te doen over dat monotheïsme van de abrahamistische godsdiensten. Is dat immers niet een recept

voor geweld, als je poneert dat er maar één hoogste goed is, maar één waarheid, maar één God? Jazeker, als je van die God weer jouw groepsgod maakt, en jouw gebruiken en rituelen, codes en regels verbindt aan die God en afkondigt over alle mensen, ongeacht wat zij er zelf van vinden, en dat ook met dwang en geweld gaat opleggen en gaat afeisen, dan is dat een recept voor theocratisch gemotiveerd geweld. Maar als die ene God betekent: recht gaat boven macht. Het beeld van God vind je niet slechts in het aangezicht van farao's, van machthebbers, maar in het aangezicht van gewone mensen, zoals jij en ik, dan is medemenselijkheid en medeschepselijkheid een hogere norm dan het bevel van een koning, keizer, admiraal of welke Führer dan ook.

En zo zien Sifra en Pua dat ook. Schoonheid en Schittering worden ze ook wel genoemd, door een Nederlandse uitlegger.

Gewone mensen met een moreel kompas en een beetje lef, zij doen er toe. Denk niet dat jij op je beperkte plek, met je gewone leven niks kunt betekenen voor een liefdevolle, rechtvaardige, menselijke, of duurzame samenleving. Zeker wel, ook jij kunt op jouw plek een verschil maken, maar het vraagt soms wel moed en durf, en ontzag voor de Heer, als begin van wijsheid, als een moreel kompas. Zij gaan niet zelf voor God spelen, die vrouwn, maar zij vrezen God en daarom horen zij bij het leven. Dat zijn twee hebreeuwse woorden die het hele verhaal domineren: *chaja'* en *jalad*: leven en leven voortbrengen, baren en geboren worden.

Hoe kan dat nou, wordt er gevraagd als ze op het matje worden geroepen?

Nou, nogal makkelijk, zeggen ze: het zijn inderdaad vreemdelingen, ze zijn anders, en de policy hier is nu wel dat jullie ze weg wil hebben, dood zelfs, maar dat lukt niet. Die vrouwen zijn levenskrachtig, die hebben het leven al voortgebracht, voordat wij ook maar iets hebben kunnen doen,

heel anders dan die verwende meisjes uit de hogere klassen van onze steden.

De Farao deinst niet terug voor dood en verderf om zijn positie veilig te stellen, nu hij zich bedreigd voelt of in ieder geval die kaart speelt. God wil echter een goed leven en toekomst. Voor iedereen. En daar zit het verschil. En hier wordt al iets duidelijk van wat later nog duidelijker wordt in de confrontatie tussen God en de farao: wie heeft het nu voor het zeggen *in the end*: de sfeer van de Dood, de tirannie, recht dat krom is omdat het uit de loop van een geweer of kanon komt, lees het faraonisme, of de sfeer van het Leven, het mededogen, de humaniteit, lees de Ene Ware, de weg, de waarheid en het leven, die ons voorgaat in liefde, genade, verzoening en vrede, door recht te doen?

Welnu, de HEER zegent deze moedige, godvrezende en rechtvaardige vrouwen. Het doet Hem goed wat zij doen, en daarom doet Hij hen goed, en maakt voor hen 'huizen', zo staat er precies in de Hebreeuwse tekst. Niet dat God letterlijk een huis laat bouwen, maar als een soort dynastie: er ontstaat het huis van Sifra en het huis van Pua: een toekomst. Waar ligt die? Ligt die in 'Egypte' (lees in het land van de onderdrukking), of ligt die in 'Israël', als onderdeel van Gods geschiedenis met de wereld (lees in het beloofde land van de vrijheid) en worden zij alsnog Hebreeuwse vrouwen? Ongetwijfeld ligt hun toekomst in het laatste, al werd het misschien dan wel een stukje Israël midden tussen de Egyptenaren.

Je leert hier overigens ook, om niet alles en iedereen maar over één kam te scheren. Niet alle Egyptenaren zijn fout. Onder de 'anderen' zijn ook rechtvaardigen, en bij 'ons', het Godsvolk, de kerk, het christendom en het huidige Israël, kon en kan het ook -helaas- ontaarden in faraonisme. Macht uit de loop van kanonnen, en geweren.

Maar nou die prinses. Wat doet die prinses nou? Ze daalt af naar de Nijl, die consequent de 'stroom' wordt genoemd in ons

verhaal, de stroom die meesleurt. Want dat is dan poging drie van haar vader. Nu maar gewoon de Gestapo er op af: troepen en tanks dat vluchtelingenkamp in en hardhandig alle jongetjes wegrukken, die je maar tegenkomt. Als wegpesten, klein houden, en intimideren niet helpt, dan gaan we ook gewoon over tot ombrengen, al dan niet als zogenaamde nevenschade?

Maar wat doet die prinses daar nou, bij diezelfde stroom, juist in deze tijd dat daar een jongetjes-genocide gaande is? Ja, het is de stroom die leven geeft, maar nu zeker ook: de stroom die leven neemt. Ja, zij gaat aan een strandje badderen, zo lijkt het idyllisch verteld. En de Statenvertaling gaat er nog even lekker romantisch op door, met een biezen 'kistje', en een 'knechtje', een schreiend, wenend 'jongske' erin. Maar ze staat daar bij de doodsrivier. Om zich schoon te wassen, hoor je. Die prinses. Maar waarvan eigenlijk: van het vuil van een slecht geweten?

We hebben het niet geweten, dat geldt niet voor haar. We hebben weggekeken, dat geldt niet voor haar. Ze wilde met haar eigen ogen zien, wat er gaande was in haar land, daar bij die rivier. Want ze weet meteen dat het gaat om een Hebreeuws kind. Zeven keer weer het woord *jèlèd* (van: *jalad*): een pasgeborene. Maar ze weet ook wat zijn lot is, daarom meteen haar mededogen.

Want wat staat daar in de kant om afgeduwd te worden als een ark, zoals die van Noach? Het is een drijvende doodskist op de zondvloed van al het kwaad van de wereld. Hou toch op met al die prinsessenromantiek. Ook deze Bathja komt - op haar plek - in verzet tegen het faraonisme, waarvan ze ook profiteert, zeker, maar wat ze ook doorziet. Het is een druppel op een gloeiende plaat, zeker, en ze manoeuvreert zo, dat ze haar leven niet hoeft op te geven, maar ze doet wel iets, en ze weet wat ze riskeert.

Er komt trouwens geen man aan te pas in dit verhaal. Nou ja, dat pas geboren jongetje natuurlijk, en ja de man uit de stam Levi, die hem verwekte, maar een naam heeft die vader nog

niet. Pas later zal hij in een voetnoot Amram blijken te heten, en zijn moeder, ook uit de stam van Levi: Jochebed (Num 26:58-59).

Maar het is verder een verhaal van moedige en daadkrachtige vrouwen: de prinses met haar 'meisjes', haar 'jonkvrouwen', de dienaressen die heen en weer liepen, tja want stel je voor dat er iemand een blote prinses in het water zou gadeslaan, zo gaat onze romantische fantasie verder. Of ligt het toch anders en mag ze niet gezien worden, omdat ze de donkere achterkant van de repressie van haar vader aan het onderzoeken is, of is het gewoon de beveiliging in een zwaar gepolariseerd land?

Het is verder het verhaal van Mirjam, zijn grotere zus, en van de echte moeder, die dochter van Levi, Jochebed. De traditie zegt, dat de prinses wel degelijk ook zelf zoogde en probeerde of ze het jongetje aan de borst kon leggen, maar dat hij niet wilde. De basis moest gelegd worden door Hebreeuwse moedermelk. Daarna kon het prima met een dubbele opvoeding. Maar eerst de grondbeginselen dichtbij de Thora. Lijkt niet erg waarschijnlijk zo, maar het is een vrome rabbijnse uitleg, nietwaar?

Wat wel blijkt: deze vrouw is politiek bewust en is niet van de bevliegingen, ach wat zielig nou, dat jongetje, even een impulsdonatie. Nee, zij blijft bij haar woord, en het wordt voor haar een levensproject: een Hebreeuwse zoon groot brengen in het hol van de leeuw.

Wie of wat heeft daar nu de hand in?

Met geen woord is er ook maar iets te vernemen van God, de Allerhoogste, die hele twee eerste hoofdstukken van Exodus niet. Pas als Mozes beroepbaar is, na zijn vlucht als volwassene naar Midjan, pas dan hoor je: dat ze daar in Egypte bonkten op de deuren van de hemel, en dat God toen de kinderen van Israël zag en hen kende (Ex. 2:25). Ja, Hij zag hoe de Israëlieten leden en trok zich hun lot aan.

Maar eerst moest dat jongetje, door het water van de stroom heen, Mozes worden. Vast niet de naam die Amram en Jochebed voor hem kozen, of waar Mirjam hem als peuter mee aanriep, want het was de egyptische naam van de Egyptische prinses, die ze hem gaf: Mozes: mijn zoon. Maar Mozes was hij en Mozes, bleef hij. En de Hebreërs zij maakten er iets Hebreuws van, dat moest de prinses ook geweten hebben: want ik heb hem uit het water gered, zei ze toch. Uit de dood naar het leven. Met moedige vrouwen er om heen, die dat zagen gebeuren, en met moedige vrouwen er om heen die iets deden. Hij werd gered om redder te worden.

Achter dat alles – daar is iedereen van overtuigd die het nu gelovig leest uit het boek waarin het staat opgetekend: achter dat alles de Kracht van de Allerhoogste, God van Israël, God en Vader van Jezus Christus, die ook liet optekenen, voor toen en voor nu:

Ik heb je bij je naam geroepen, je bent van Mij,
 Moet je door het water gaan, Ik ben met je,
 of door rivieren, je wordt niet meegesleurd. (Jesaja 43: 1b-2)

Welnu, dit is het verhaal uit Exodus van Sifra, Pua en laten we haar noemen: Bathja, alle drie rechtvaardige dochters van God.

In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest

Amen

Zingen Gezang 561 ('O liefde die verborgen zijt')